

Anarkistiska städer

Colin Ward

1977

Följande artikel är hämtad ur en nyutkommen bok av Colin Ward: Housing – an Anarchist Approach (Freedom Press London). Den har tidigare varit publicerad i Undercurrents mars 1975. (FST)

Anarkismen, som ju har som sitt politiska ideal ett regeringslöst samhälle, bestående av självständiga kommuner, tycks vid första anblicken inte alls ha befattat sig med staden och dess problem. I själva verket har det emellertid från anarkismen utgått en ström av idéer på detta område, alltifrån Kropotkin till Murray Bookchin, vilkas tänkande i främsta rummet haft historisk karaktär, och alltifrån John Turner till de internationella situationisterna, vilka sett mera till det ideologiska. Fast det finns förstås också en hel del gott folk som ytterligare skulle kunna berika den anarkistiska stadsteorin, om de inte andligen, om än inte i praktiken, övergivit staden. Särskilt i Storbritannien, det högst urbaniserade landet i världen, har i århundraden myten om den lantliga lyckan spirat och omhulats av folk från alla samhällsklasser och politiska riktningar. Raymond Williams har i sin bok *The Country and the City* ("Landsbygden och staden") påvisat, hur denna myt genom tiderna tillförts litteraturen, och hur det förlorade paradiset av lantlig lycka alltid förlagts till det förflutna. E. P. Thompson anmärker att felet med denna myt är, att den "utslätats, förskönats och förstörats, varefter den blivit ett tillhygge i händerna på städernas invånare i deras kritik av industrialismen. I stället för att fundera över vad en sann gemenskap i en industristad skulle kunna innebära, har man hängivit sig åt denna myt."

Två stadskulturer

Motsvarigheten till den pastorala drömmens muntra herdar och herdinnor är i våra dagar, menar många, de fattiga på landsbygden i den tredje världens länder. Men paradoxalt nog flockas nu detta lantliga proletariat i stora skaror till städerna. Om man i dag önskar se exempel på anarkistiska städer som växt fram genom direkt folklig aktion och inte genom regeringsdekret, får man vända sig till den tredje världen. I Latinamerika, Asien och Afrika har den väldiga strömmen av folk till de stora städerna under de senaste årtiondena resulterat i uppväxandet av vidsträckta nybyggarsamhällen runtom de existerande städerna, befolkade av det "osynliga" folket, d.v.s. av människor som officiellt inte registrerats som stadsbor. Pat Crooke påpekar, att städer utvecklas på två plan; på det officiella planet och på det inofficiella. Huvuddelen av befolkningen i många latinamerikanska städer är, framhåller han, stadsbor som officiellt inte är det och som håller sig med en egen, folklig ekonomi som faller utanför den institutionella ekonomiska strukturens ram.

Ett sätt att minska trycket på dessa explosionsartat expanderande städer vore att förbättra livet på landsbygden och i småstäderna. Detta skulle emellertid förutsätta att genomgripande jordreformer kom till stånd, att arbetskraftskrävande småindustrier igångsattes och att jordbrukets avkastning dramatiskt höjdes. Tills detta sker, kommer folk – hellre än att gå och svälta på landsbygden – att söka sin lycka i städerna. Den stora skillnaden jämfört med den lavinartade tillväxt av städerna som på artonhundratalet drabbade Storbritannien är den, att industrialiseringen då föregick urbanisering och inte tvärtom som nu är fallet. Den officiella synen på den tredje världens nybyggarstäder är, att de utgör grogrunden för allsköns brott, laster och sjukdomar, och att de verkar upplösande på familje- och samhällsinstitutionerna.

Den anarkistiske arkitekten John Turner som kanske gjort mer än de flesta för att förändra vår syn på dessa nybyggarsamhällen framhåller emellertid följande:

"Tio års verksamhet i peruanska *barriadas* tyder på att ett sådant synsätt är grovt missvisande. Det tjänar förvisso hävdvunna politiska och byråkratiska privilegieintressen, men det har mycket litet att göra med verkligheten... I stället för på kaos och upplösning pekar vittnesbörderna på under sannade och välorganiserade former genomförda ockupationer av offentlig mark, detta trots våldsamt motstånd från polisens sida, och på en utvecklad intern politisk organisation med årliga lokala val. Faktum är att tusentals människor bor tillsammans under ordnade förhållanden i dessa *barriadas* – utan polisbeskydd och andra allmänna tjänster. De halmhus som ursprungligen uppfördes byggs så fort som möjligt om till tegel- och cementshus. I dessa byggnader investeras alltsomallt miljontals dollar i form av arbete och material. Antalet personer som får sin utkomst på arbetsmarknaden, lönerna, läskunnigheten och den allmänna bildningsnivån är i *barriadas* genomgående högre än i innerstadens slumområden, varifrån flertalet av *barriada*invånarna kommer, och till och med högre än vad genomsnittet för landet visar. Kriminalitet, ungdomsbrottslighet, prostitution och spel är

sällsynta företeelser. Det enda undantaget utgör småstöder, men även dessa tycks i barriadas vara färre till antalet än vad stadsgenomsnittet utvisar.”

De medeltida städerna förebilder

Denna hyllning till de fattigas förmåga till inbördes hjälp påminner osökt om Kropotkins Mutual Aid (”Inbördes hjälp”), där det i hans kapitel till den medeltida stadens lov bland annat heter:

”Varhelst människorna fann eller väntade sig finna skydd bakom stadsmurarna, upprättade de sina edsförbund, sina brödraskap och sina vänskapskretsar, förenade av en gemensam idé och djärvt inriktade på ett nytt liv i inbördes hjälp och frihet. De lyckades så väl, att de inom loppet av några få århundraden helt hade förändrat Europas ansikte.”

Kropotkin är emellertid inte den som ser medeltidens fria städer i rosenrött. Han känner till deras misstag, deras svek mot de omkringboende bönderna, deras exploatering av dem. Modern forskning ger emellertid sitt stöd åt hans tolkning av de medeltida städernas utveckling. Walter Ullman, t. ex. fäster uppmärksamheten på att dessa medeltida städer ”utgör nog så tydliga exempel på självstyrande enheter”, och att när beslutet skulle fattas i gemensamma angelägenheter, ”gemenskapen i dess helhet församlades...församlingen representerade inte helheten, den utgjorde denna helhet.” Ett sådant styrelsesätt förutskriver, att enheterna inte är för stora, och av tekniska skäl argumenterar Kropotkin i sin förvånansvärt aktuella *Fields, Factories and Workshops* (”Fält, fabriker och verkstäder”) mycket riktigt för en uppdelning och utspridning av gemenskaperna och för en integrering av jordbruk och industri, för (som Lewis Mumford uttrycker det) ”en mera decentraliserad utveckling av stadsbebyggelsen i små enheter, där direkta mänskliga kontakter är möjliga, och där både stadens och landsbygdens fördelar kan tas till vara.”

Howard och trädgårdsstaden

Kropotkins samtida Ebenezer Howard ställde sig i *Garden Cities of Tomorrow* (”Morgondagens trädgårdsstäder”) några enkla frågor: Hur bli kvitt storstadens hårdhet och landsbygdens brist på möjligheter? Hur slå vakt om stadens möjligheter och landsbygdens skönhet? Som svar på dessa frågor uppställde han inte bara trädgårdsstaden utan också något som han kallade den sociala staden, ett nätverk av samhällen. Samma budskap framlägger Paul and Percy Goodman i *Communitas: means of livelihood and ways of life* (”Gemenskap – ett medel till livsuppehälle och ett sätt att leva”). Det andra i raden av deras tre paradig, den nya kommunen, är vad professor Thomas Reiner kallar ”en stad med många kärnor”. Även i Leopold Korhs bländande essä *The City as Convivial Centre* (”Staden som ett ställe att träffas på”) återkommer budskapet. Kohr fastslår, att den goda storstaden är ”en polynukleär federation av städer”, d.v.s. är uppsplittrad i många små enheter eller centra som dock hålls ihop i en större gemenskap – precis som hans egen stad är en federation av kvarter.

Likaså i Kropotkins efterföljd ser *Blueprint for Survival* (”En plan för överlevande”) som sitt mål ”ett decentraliserat samhälle av små gemenskaper, där industrierna är små nog att reagera och anpassa sig till gemenskapernas behov”.

Bookchin och den frigörande teknologin

Och långt innan energikrisen slog igenom i folks samveten, diskuterade Murray Bookchin i sin uppsats ”Towards a Liberatory Technology” (”Mot en frigörande teknik”), som publicerades i *Anarchy* år 1967 och nu ingår i hans bok *Post-Scarcity Anarchism* (”Välfärdens anarkism”), energifrågan i samband med den polynukleära staden:

”För att underhålla en stor stad går det åt enorma mängder energi i form av kol och olja. Solenergi och tidvattensenergi går emellertid att utvinna endast i små kvantiteter. Dessa nya energikällor förmår sällan leverera mer än några tusen kilowattimars elektricitet. Det förefaller föga troligt, att det någonsin kommer att konstrueras soluppfångare som kan förse oss med de väldiga mängder elektrisk energi som framställs i de stora ångkraftverken. Det förefaller inte heller särskilt troligt att en uppsättning vindturbiner någonsin kommer att kunna leverera tillräckligt med elektrisk ström för att lysa upp Manhattanön med. Om bostäder och fabriker också i fortsättningen koncentreras

lika hårt som nu, torde de ny energikällorna inte bli annat än leksaker, men om städerna reduceras till storleken och sprids ut över landet, finns det inga skäl till varför dessa nya energikällor inte i kombination med varandra skulle kunna garantera oss den industriella civilisationens alla bekvämligheter. För att sol- vind- och tidvattenskrafterna skall kunna utnyttjas på ett effektivt sätt, måste emellertid storstäderna sprängas och spridas ut. En ny typ av samhällen, omsorgsfullt anpassade till naturen och respektive områdes resurser måste ersätta dagens ringlande bälten av stadsbebyggelse.”

Sennetts ordning

En helt annorlunda tankelinje inom det anarkistiska tänkandet på stadsproblematikens område kommer till uttryck i Richard Sennetts *The Uses of Disorder: personal identity and city life* ("Om nyttan av ordning, den personliga identiteten och stadslivet"). Flera tanketrådar vävs samman i denna bok. Den första har författaren hämtat från psykologen Erik Eriksson. Det är hans tanke, att människan i sin ungdom söker efter ett slags ren identitet i ett försök att undkomma lidande och osäkerhet, och att hon blir vuxen först när hon kan acceptera mångfalden och ordningen. Den andra tanketråden är att människorna i dagens amerikanska samhälle stelnat till på detta ungdomliga stadium. Så fort folk skrapat ihop tillräckligt med pengar, flyr de bort från det brokiga och farliga livet i stadens centrum till det enkla och trygga förortslivet i familjens sköte. Den tredje tanketråden går ut på att den nuvarande stadsplaneringen genom de metoder den använder, som t. ex. zonindelning och uteslutning av "udda konsumenter", påskyndar detta skeende, särskilt genom vanan att projicera trender långt in i framtiden och på grundval härav räkna ut energiåtgång och kommande utgifter. "Professionella stadsplanerare som hjort upp detaljerade och storstilade planer för anläggande av vägar och gator, för byggande av bostäder och för sanering av innerstaden har sett de utmaningar i form av nya gemenskaper som kommit från undanskuffade grupper i samhället som ett hot mot sina planer snarare än som ett naturligt led i den allmänna strävan till social återuppbyggnad." Vad detta egentligen innebär, säger Sennett, är att planerarna tenderat att vilja se sina egna planer "som mera sanna än de historiska svängningarna och omkastet, d.v.s. de oförutsedda händelserna i verkliga livet".

Hans åsikt är att man för att övervinna de amerikanska städernas kris måste bryta med allt detta som tenderat att låsa fast människorna vid "den rena identiteten", vid den "säkra" och "trygga" tillvaron. Sennett vill ha städer där folk tvingas till konfrontation med varandra. "Det skulle inte förekomma någon polis eller någon annan form av central kontroll, ingen central styrning av skolväsen, zonindelning, bostadssanering, etc... Dessa aktiviteter kunde skötas genom gemensam försorg, allra helst genom direkt, icke-våldslig konflikt i själva staden." Sennett hävdar, att det är just frånvaron av personliga konfrontationer som gör att aggressioner och konflikter i våra dagars städer tar sig utlopp i våld. I det slags anarkistiska stad som Sennett föreställer sig "uppmuntras folk att säga vad de tycker om varandra, i akt och mening att komma underfund med varandra och kunna anpassa sig till varandra."

Kommer städerna då att ändra utseende och karaktär?

Det är oundgängligt att så sker, helt enkelt därför att våra städer håller på att bryta samman, svarar Murray Bookchin i en bok som nyligen kommit ut i USA, *The Limits of the City* ("Gränserna för städernas tillväxt"). Våra dagars städer bryter samman, förklarar han, därför att de växer för fort och blir för stora.

"De befinner sig i ett upplösningstillstånd på det administrativa och institutionella planet. De blir med tiden alltmer oförmögna att lösa de problem som hänger samman med bostäder, kommunikationer, brottslighet och livsmedelsförsörjning... Även i städer där ett slags formell demokrati råder, "går man inte till roten med det onda utan försöker lösa problemen med ny lagstiftning som ytterligare inskränker medborgarnas fri- och rättigheter."

De professionella stadsplanerarna har inte heller mycken hjälp att komma med:

"Ytterst sällan har stadsplaneringen förmått höja sig över de nedbrytande samhällsförhållanden på vilka den utgjort ett svar. Den har alltmer vänt sig inåt mot sig själv och utvecklats till en tummelplats för experter och specialister – för arkitekter, ingenjörer och sociologer. Inte oväntat kommer

några av de mänskligaste tankarna på stadsplaneringens område från amatörer som upprätthållit kontakten med människornas vardagstillvaro och storstadslivets kval.”

Bookchin har rätt. Ebenezer Howard var stenograf till yrket, och Patrick Geddes var botanist. Den grupp amatörer som emellertid betytt mest för Murray Bookchin är de ungdomar som verkat inom rörelsen för en alternativ kultur:

”Mycket har skrivits om utslagna ungdomars flykt till landsbygden. Mindre känt är, i hur stor omfattning ekologiskt sinnade, på en alternativ kultur inriktade ungdomar faktiskt började underkasta stadsplaneringen en förödande granskning och ofta lade fram alternativa förslag till de från officiellt håll framlagda avhumaniserande planerna för städernas ‘revitalisering’ och ‘rehabilitering’...”

Få valmöjligheter kvar

Dessa planerare för en alternativ kultur ”hade inte siktat inställt på det tilltalande och spektakulära eller det som var mest effektivt ur ekonomisk och teknisk synpunkt. De var i stället i främsta rummet inriktade på att tänka ut planer som bäst främjade personlig intimitet, mångskiftande personliga förhållanden, icke-hierarkisk organisation, kollektivt boende och materiellt oberoende av marknadsekonomin. Deras planeringsarbete tog inte sin utgångspunkt i abstraktioner eller i strävan att bättra på de rådande förhållandena utan i en uttalad kritik av dessa förhållanden och i en vision av de fria mänskliga förhållanden som skulle kunna ersätta dem.”

Man var i själva verket i färd med att återuppväcka den ursprungliga staden och med återupprättandet av kommunen. Det är inte obekant för Murray Bookchin att alternativkulturrörelsen i USA sjunkit tillbaka från den toppnivå den uppnådde på sextioalet och fått lämna plats för mera politiskt inriktade rörelser, vars hårda och ohyfsade retorik Bookchin skarpt kritiserar. ”Ännu mindre ägnade att ge framgång i försöken att nå en alltmer oroad och förvirrad allmänhet än blommorna i mitten på sextioalet var de knutna nävarna i slutet på sextioalet.” Han hävdar emellertid att vissa frågor och krav som rests inte går att komma förbi. Uppfordran till ”skapandet av nya decentraliserade samhällen som grundar sig på ett ekologiskt synsätt och i sig förenar det bästa från såväl stads- som lantlivet” kommer inte att förklinga ohörd. Den bistra verkligheten är nämligen den att ”det existerande samhället inte har så många valmöjligheter kvar”.

Övers. Gunnar Bergström

Det Anarkistiska Biblioteket

Colin Ward
Anarkistiska städer
1977

Frihetlig Socialistisk Tidskrift #22, februari 1977

sv.anarchistlibraries.net